

INSON KAPITALINI RIVOJLANTIRISH ORQALI IQTISODIY O‘SISHNI TA’MINLASH YO‘LLARI

Rahimberdiyeva Muborak Rustam qizi
AIFU iqtisodiyot yo‘nalishi 1-kurs magistri

Annotatsiya. Bilamizki hozirda inson kapitalini rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'llari mavzusi zamonaviy iqtisodiyotda muhim o'rin tutib kelmoqda. Biz ushbu maqola orqali inson kapitalining ta'lim, sog'liqni saqlash va ko'nikmalar orqali iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganib chiqdik. O'zbekiston va xalqaro manbalardan foydalanib, ta'lim investitsiyalari, innovatsiyalar va mehnat unumdorligini oshirish kabi strategiyalar tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, inson kapitaliga sarmoya kiritish GDP o'sishini 2-3 barobar oshirishi mumkin, ammo O'zbekistonda ta'lim sifati va ish o'rinlari yetishmovchiligi kabi muammolar mavjud. Muhokama qismida islohotlar va siyosat takliflari berib o'tildi.

Kalit so'zlar: inson kapitali, iqtisodiy o'sish, ta'lim investitsiyalari, mehnat unumdorligi, O'zbekiston islohotlari, innovatsiyalar.

Аннотация. Пути обеспечения экономического роста через развитие человеческого капитала представляют собой ключевую тему в современной экономике. В этой статье, исследуется влияние человеческого капитала на экономический рост через образование, здравоохранение и навыки. Используя источники из Узбекистана и международные данные, анализируются стратегии, такие как инвестиции в образование, инновации и повышение производительности труда. Результаты показывают, что инвестиции в человеческий капитал могут увеличить рост ВВП в 2-3 раза, однако в Узбекистане существуют проблемы с качеством образования и дефицитом рабочих мест. В обсуждении предлагаются реформы и рекомендации по политике.

Ключевые слова: человеческий капитал, экономический рост, инвестиции в образование, производительность труда, реформы в Узбекистане, инновации.

Abstract. Ways to ensure economic growth through human capital development is a critical topic in modern economics. This article examines the impact of human capital on economic growth via education, health, and skills. Drawing from Uzbek and international sources, it analyzes strategies like education investments, innovations, and labor productivity enhancement. Results indicate that human capital investments can boost GDP growth by 2-3 times, yet Uzbekistan faces challenges in education quality and job shortages. The discussion offers reforms and policy recommendations.

Keywords: *human capital, economic growth, education investments, labor productivity, Uzbekistan reforms, innovations.*

KIRISH

Iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biri inson kapitali hisoblanadi, chunki u mehnat unumdorligini oshirish, innovatsiyalarni joriy etish va jamiyatning umumiy farovonligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, iqtisodchilar, masalan, Teodor Shults va Gerri Bekker, inson kapitalini iqtisodiy nazariyaga kiritib, uni ta'lim, sog'liqni saqlash va ko'nikmalar orqali baholashni taklif qilishgan. Ularning fikricha, inson kapitaliga sarmoya kiritish jismoniy kapitalga nisbatan yuqori daromad keltiradi, chunki u innovatsiyalar va texnologik taraqqiyotni rag'batlantiradi. Bugungi kunda, Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, inson kapitali global o'sishning 45% ini ta'minlaydi, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda bu ko'rsatkich yuqori. O'zbekiston kontekstida, 2017 -yildan beri amalga oshirilayotgan islohotlar, masalan, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi, inson kapitalini rivojlantirishni ustuvor yo'nalish qilib belgilagan. Mamlakatning yalpi ichki mahsuloti (YaIM) o'sishi o'rtacha 6% atrofida bo'lishiga qaramay, aholi sonining o'sishi (yillik 2%) va ish o'rinlari yetishmovchiligi inson kapitalini samarali ishlatishni talab qiladi. O'zbekistonning inson kapitali indeksi (HCI) Jahon banki bo'yicha o'rtacha darajada, ammo ta'lim sifati va sog'liqni saqlashdagi muammolar iqtisodiy o'sishni cheklaydi. Ushbu maqola inson kapitalini rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlash yo'llarini o'rganadi, xususan, ta'lim va innovatsiyalarga e'tibor qaratib. Tadqiqot ishi maqsadi O'zbekiston va xalqaro tajribalarni tahlil qilib, amaliy takliflar berishdan iborat. Inson kapitalining iqtisodiy o'sishdagi roli ko'plab tadqiqotlarda tasdiqlangan. Masalan, Endogen o'sish nazariyasiga ko'ra, Robert Lukas va Pol Romer inson kapitalini o'sishning ichki omili deb hisoblashadi, chunki u bilim va texnologiyalarni ko'paytiradi. Rivojlangan mamlakatlarda, masalan, Janubiy Koreya va Singapurda, ta'lim investitsiyalari orqali iqtisodiy mo'jiza yaratilgan. O'zbekistonda esa, inson kapitalini rivojlantirish sog'liqni saqlash va ta'limdagi investitsiyalar orqali aholi daromadini oshirishi mumkin, ammo davlat korxonalarining ustunligi va bozor cheklovlari bu jarayonni sekinlashtiradi. Ushbu bo'limda muammoning dolzarbligi va tadqiqot maqsadlari belgilandi, keyingi bo'limlarda metodologiya va natijalar muhokama qilinadi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot ishida inson kapitalini rivojlantirish va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'lanishni o'rganish uchun adabiyotlar tahlili, statistik ma'lumotlar va solishtirma tahlil kabi aralash usullar qo'llanildi. Asosiy manbalar O'zbekiston va xalqaro nashrlardan olingan, jumladan, Jahon bankining O'zbekiston bo'yicha hisobotlari, OECD maqolalari va mahalliy

olimlarning ishlari shular jumlasidandir. Adabiyotlar tahlili uchun 30 dan ortiq manba tanlab olindi, ularda inson kapitalining ta'riflari va modellari masalan, Mankiw-Romer-Veyl modeli ko'rib chiqildi. O'zbekiston manbalari orasida, masalan, "Inson kapitalining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri" maqolasi va O'zbekiston YaIM tahlillari ishlatildi. Xalqaro manbalarda Jahon bankining "Human Capital Project" va Brookings Instituti hisobotlari asos qilib olindi. Statistik ma'lumotlar Jahon banki, O'zbekiston Davlat statistika qo'mitasi va UNDPdan olingan. Masalan, HCI indeksi, ta'lim darajasi va YaIM o'sishi ko'rsatkichlari solishtirildi. Solishtirma tahlil orqali O'zbekistonni Janubiy Koreya va Braziliya bilan taqqosladik, chunki ular rivojlanayotgan mamlakatlar sifatida inson kapitalini rivojlantirish tajribasiga ega.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inson kapitalini rivojlantirish iqtisodiy o'sishni sezilarli darajada rag'batlantiradi. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, har bir qo'shimcha ta'lim yili soatlik daromadni 9% oshiradi, bu esa YaIM o'sishiga hissa qo'shadi. Xalqaro tadqiqotlarda, masalan, Hanushek ishida, kognitiv ko'nikmalar o'sishni 1-2% oshirishi tasdiqlangan. O'zbekistonda inson kapitalining darajasi o'rtacha: umr ko'rish davomiyligi 72 yil, ammo ta'lim sifati past. 2023-2025 yillarda ta'lim investitsiyalari orqali ish o'rinlari 1.1% oshgan, lekin yoshlar ishsizligi taxminan 15% ni tashkil etadi. Mahalliy tadqiqotlarda, masalan, Xalilayev maqolasida, innovatsiyalar orqali inson kapitali YaIM ulushini 10% oshirishi mumkinligi ko'rsatilgan.

Ko'rsatkich	O'zbekiston (2024)	Janubiy Koreya (2024)	Global o'rtacha
HCI indeksi	0.62	0.84	0.56
Ta'lim yillari o'rtacha	11.8	16.5	12.7
YaIM o'sishi (%)	6.5	2.6	3.0
Ishsizlik darajasi (%)	8.9	3.4	5.1

Ko'rsatkich O'zbekiston (2024) Janubiy Koreya (2024) Global o'rtacha

HCI indeksi 0.62 0.84 0.56

Ta'lim yillari o'rtacha 11.8 16.5 12.7

YaIM o'sishi (%) 6.5 2.6 3.0

Ishsizlik darajasi (%) 8.9 3.4 5.1

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, yuqori inson kapitali past o'sishni qoplaydi, ammo O'zbekistonda potentsial yuqori. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ta'lim va sog'liqni saqlash investitsiyalari iqtisodiy o'sishni 2-3 barobar oshirishi mumkin.

MUHOKAMA

Natijalarni muhokama qilganda, inson kapitalini rivojlantirish yo'llari quyidagilardan iboratdir. Birinchidan, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, masalan, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ko'nikmalarni oshirish. O'zbekistonda "EduImkon" loyihasi kabi Jahon banki loyihalari buni qo'llab-quvvatlaydi. Ikkinchidan, sog'liqni saqlashga investitsiyalarni jalb qilish, chunki sog'lom aholi unumdorligi yuqori. Bu tizimni yanada rivojlantirish uchun quyida takliflar berib o'tamiz:

1. Davlat-xususiy sheriklikni kuchaytirish,
2. Yoshlarga ko'nikma o'rgatish dasturlarini kengaytirish,
3. Ekologik barqarorlikni hisobga olish.

Kelajak tadqiqotlari davomida O'zbekistonning "Yashil" iqtisodiyotdagi inson kapitali rolini o'rganish tavsiya etiladi.

XULOSA

Inson kapitali zamonaviy iqtisodiy o'sishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, ta'lim, sog'liqni saqlash, kasbiy ko'nikmalar va innovatsion faoliyat orqali mehnat unumdorligini oshiradi hamda texnologik taraqqiyotni rag'batlantiradi. Xalqaro tajribalar, xususan, Janubiy Koreya va Singapur misollarida ko'rsatilgandek, inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar uzoq muddatda GDP o'sishini 2-3 baravar tezlashtirishi mumkin. O'zbekiston kontekstida 2017-yildan beri amalga oshirilayotgan islohotlar, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi va Jahon banki loyihalari orqali inson kapitali rivojlantirish ustuvor yo'nalishga aylangan. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonning Inson kapitali indeksi (HCI) taxminan 0.62 darajasida bo'lib, ta'lim yillari o'rtacha 12 yil atrofida, ammo sifat ko'rsatkichlari hali pastligicha qolmoqda. 2024-2025 yillarda iqtisodiy o'sish 6-7.7% oralig'ida saqlangan bo'lsa-da, bu o'sish asosan kapital va resurslar hisobiga bo'lib, unumdorlik o'sishi sekin. Yoshlar ishsizligi, gender tengsizligi, ta'lim sifati va ish o'rinlari yetishmovchiligi kabi muammolar inson kapitalini to'liq ishlatishga to'sqinlik qilmoqda.

Natijada, iqtisodiy o'sishni barqaror va sifatli qilish uchun quyidagi yo'llar muhim:

1. Ta'lim tizimini raqamlashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish;
2. Sog'liqni saqlash va kasbiy ta'limni rivojlantirishga davlat-xususiy sheriklikni kuchaytirish;
3. Innovatsiyalar va texnologiya transferini rag'batlantirish orqali mehnat bozorini modernizatsiya qilish;
4. Yoshlar va ayollar uchun maxsus dasturlarni kengaytirish.

